

HUMÁNNÍ GEOGRAFIE

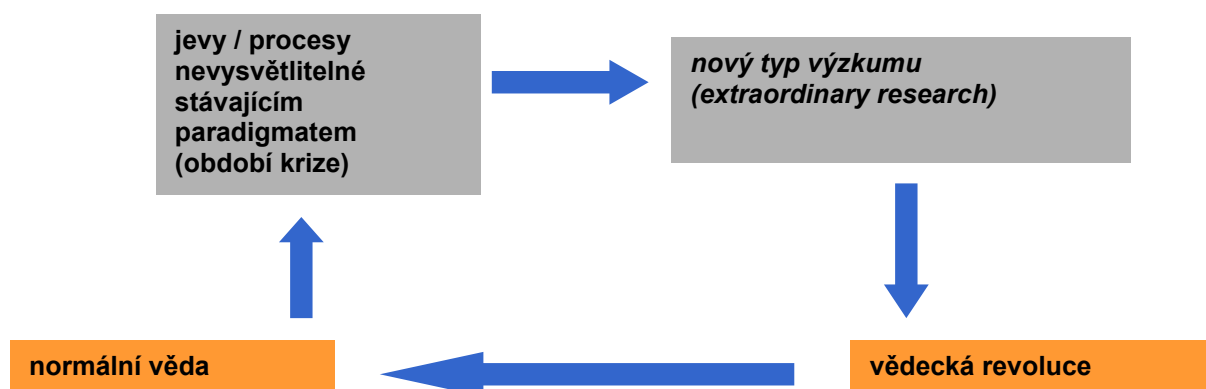
I. ročník

VÝVOJ A POSTAVENÍ HUMÁNNÍ GEOGRAFIE

Základní pojmy

Paradigma - pracovní předpoklady, pravidla, normy, procedury a zjištění akceptované skupinou vědců, kteří společně definují stabilní vzorec vědeckých aktivit.

Kuhnova teorie paradigmat - podle Kuhna při svém rozvoji věda prochází obdobími **normální vědy**, kdy vědci sdílí všeobecně uznávané paradigma, a obdobími tzv. **vědeckých revolucí**, kdy dochází ke změně hlavního paradigmatu a k postupnému návratu do období normální vědy. Vědecká revoluce je obvykle vyvolána potřebou vědecky obsáhnout nové jevy, které nelze vysvětlit na základě dosavadního paradigmatu.

obr. 1: Kuhnova teorie paradigmat a vědeckých revolucí

[Video: The Nature of Scientific Revolution](#)

[Video: Changing education paradigms](#)

[Proměna současného paradigmatu](#)

[Krise newtonovsko-karteziánské vědy](#)

WEB
SOURCES

Ontologie – souvisí se zkoumáním podstaty bytí. Co existuje a jak to existuje? Jsou věci nebo jevy, které nepochybně existují (pohoří, město), ale existují i takové věci, jako je region, sociální třída, funkční struktura města?

Epistemologie – je to v podstatě „znalost o znalosti“. Co je to vlastně znalost a jak je vytvářena? Na základě čeho rozhodneme, zda je něco pravdivé či nepravdivé? Existují fakta nezávisle na našich teoriích? (např. existoval by region bez teorie geografické regionalizace?). Každý epistemologický postup se opírá o něco pevně daného – např. logický pozitivismus bere jako dané ty jevy, které lze

měřit nebo pozorovat. Různé epistemologické přístupy se liší v otázce co existuje, jaké jsou procedury poznávání, zda tyto procedury lze uplatnit současně na přírodní i sociální vědy, čím je tvořeno vysvětlení či jako metodiku ke získání informací používáme.

Metodologie – soubor nástrojů, postupů a technik, které používáme ke získání informací

Určité paradigma zahrnuje tedy shodu na tom co bude zkoumáno (ontologie), jaký vědecký přístup bude zvolen (epistemologie) a jaké metody a techniky budou používány k získání a zpracování informací.

Starověká geografie

Starověká geografie Řecka a Říma se soustředila na 3 témata. Prvním z nich byl **topografický popis** (detailní popis míst na Zemi s důrazem na jejich osídlení obyvatelstvem), druhým tématem zájmu byla **matematická a astronomická měření** (měření Země, otázky postavení Země ve vesmíru, apod.). Posledním tématem byly filosofické aspekty původu světa a přírody a **pozice člověka** v ní. Geografii té doby lze dělit na **chorografii** (popis míst) a **geografii** (popis Země jako celku). Zatímco řecké pojetí geografie bylo dynamické a inovativní, geografie v Římě byla utilitární naukou využívanou prioritně pro vojenské a politické účely.

Důraz na astronomii a související kartografii byl patrný rovněž u čínské, resp. islámské geografie.

(Středověká) evropská geografie

Zhruba od 15. století se díky zámořským plavbám začíná v Evropě osvěžovat zájem především o kartografii (souvisí to mj. s pokroky v úrovni astronomie – Koperník). Stejně tak se rozvíjí popisná chorografie (cestopisy, apod.).

Počátky geografie jako akademické disciplíny lze položit do poloviny 17. století. Varenius se ve svém díle Geographia Generalis snaží již **separovat** geografii od kosmologických věd.

Důležitým mezníkem je Kantovo dílo Physische geographie, ve kterém podává teoretický návrh členění geografie (matematická, morální, politická, obchodní a teologická geografie).

Geografie jako popisná disciplína

Pojetí geografie jako **popisné** disciplíny se vyvinulo v 19. století, kdy existovala velká společenská poptávka po geografických informacích (z důvodů kolonizačních nebo obchodních zájmů). Tehdejší geografické bádání předpokládalo často terénní sběr informací, resp. jejich získávání ze sekundárních zdrojů, uspořádání informací do systému a jejich rozšiřování (Humboldt, Ritter).

Poznání bylo většinou založeno na (osobní) zkušenosti badatele, ten byl v ideálním případě neutrálním pozorovatelem svého okolí. Poznatky mohly být relativně snadno ověřeny dalším pozorováním jinými badateli. Nosnou filosofií byl tzv. **empirismus** (empirické poznání = získané pozorováním, osobní zkušeností, měřením či experimentem).

Od popisu k vědeckému zdůvodnění

Po II. světové válce již přestal popisný přístup vyhovovat – nebyl schopen poskytovat odpovědi na otázky proč a jak? (proč je obyvatelstvo rozmístěno v území takovým způsobem, jakými procesy je utvářena struktura měst v daném státě, apod.).

V souvislosti s bouřlivým rozvojem přírodních věd, jako byly např. chemie či biologie, se došlo k názoru, že vědecké metody používané v přírodních vědách mohou být aplikovány i ve vědách sociálních. Cílem je jednak popis, ale hlavně **zdůvodnění** (geografických) jevů. Jako nosná filosofie byl přijat **pozitivismus**, který usiloval o vysvětlení jevů pomocí objektivního vědeckého jazyka a funkčních zákonitostí (zcela nutně však vycházel z postupů empirismu – pozorování, měření). Vědecký jazyk si vytvořil určitou klasifikaci – jevy zařadil do tříd, které mohou být místy (oblast, sídlo, město, region) nebo typy lidí (obyvatelstvo dle věku, pohlaví, příjmu, zaměstnání, apod.). Funkční zákonitosti vyjadřují pravidelnosti v činnosti jednotlivců (v migraci, v nákupním chování), ze kterých pak ústí pravidelnosti prostorových forem (vyjádřené například Christallerovou teorií či Burgessovým modelem).

Pozitivistická vědecká metoda spojená s hledáním funkčních zákonitostí vytváří teorie, konstruuje modely a testuje hypotézy (*o testování hypotéz, deduktivních a induktivních přístupech více v další přednášce*). Boom pozitivistického přístupu v humánní geografii lze zasadit do 50. a 60. let 20. století, kdy řada geografů tvrdila, že pravidelné a opakující se procesy by měly vytvářet pravidelnosti

v prostorovém uspořádání společnosti. Přístup byl charakteristický důrazem na **kvantitativní metody** a matematicky vyspělé „obrábění“ tvrdých statistických dat. O geografii se v té době hovořilo také jako o **prostorové vědě** (spatial science).

Konec univerzální platformy

Pozice pozitivismu jako jediné koncepce (paradigmatu) vědeckého bádání v humánní geografii začala být kritizována v podstatě hned v 60. letech. Nové přístupy se však začaly více prosazovat v 70. a 80. letech. 20. století. Předmětem kritiky byla skutečnost, že společenská realita je příliš složitým systémem, než aby ji bylo možné objektivně popsat pomocí několika funkčních zákonů.

Typickým znakem post-pozitivistického období je (1) souběžná existence **několika paradigmat** (konec univerzálního paradigmatu), (2) orientace geografie na aktuální společenská témata, otevření řady nových směrů v geografii, (3) utlumení neomezeného využívání kvantitativních (statistických) metod (*pozn.: kvantitativní metody jsou i nadále využívány, ovšem pouze jako analytický nástroj, pomocí kterého se dobereme k výsledku a zdůvodnění*).

[Video: What is positivism 1 2 3 4 5?](#)

[Video: Western dominance? It's the history of geography](#)

[Dějiny kartografie: multimediální učebnice](#)

[Vývoj socioekonomické geografie](#)

WEB
SOURCES

Související literatura

→ PAVLÍNEK, P. (1993): Anglo-americká geografie ve 20. století. In: Sýkora, L., ed., Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii. Praha, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, s. 9 – 29.

→ UNWIN, T. (1992): The Place of Geography. Essex, Longman Scientific & Technical, 273 s.

- JOHNSTON, R.J., GREGORY, D., PRATT, G., WATTS, M., eds. (2000): The Dictionary of Human Geography. Oxford, Blackwell.
- LIVINGSTONE, D.N., (1992): A Brief History of Geography. In: Rogers, A., Viles, H., Goudie, A., eds., The Students Companion To Geography. Oxford and Cambridge, Blackwell, s. 233 – 252.